

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. У системі життєзабезпечення будь-якої країни економіка є центральною ланкою її розвитку. Рівень її розвитку залежить від того, наскільки ефективно держава реалізує свої конкурентні переваги як усередині країни, так і на міжнародній арені. Задля укріплення та подальшого розвитку системи економічної безпеки необхідне наукове дослідження ролі конкурентоспроможності країни в системі її національних економічних інтересів. На відміну від інших розвинених держав, в Україні й досі не сформовано конкретного плану підвищення національної конкурентоспроможності та забезпечення стійкої системи економічної безпеки. Економічні зміни, що відбуваються в Україні ще не набули стійкого характеру, і, як слідство, недостатня розробленість шляхів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, зумовили актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «економічна безпека» є досить молодим поняттям, якщо розглядати його з позиції історичної науки, але в останні часи воно набуває все більшої актуальності. Що стосується іноземної практики, то ще в 1934 році Президент США Ф. Рузвельт утворив федеральний комітет по економічній безпеці. В українських наукових школах засади економічної безпеки ще й досі досліджуються фрагментарно. До основних вітчизняних науковців, які приділяють увагу питанню конкурентоспроможності та економічної безпеки, відносяться: В.М. Геєць [5], Л.Л. Антонюк [2], Я.А. Жаліло [4]. Але, не зважаючи на це, ще й досі не сформувалось єдиного підходу щодо складових конкурентоспроможності та визначення економічної безпеки як цілісної категорії.

Ціль статті: проаналізувати основні складові конкурентоспроможності держави та визначити їх вплив на стан економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Проблема конкурентоспроможності країни – найбільш актуальна та динамічна у світовій економіці. Конкурентоспроможність держави в цілому не може забезпечуватись певним чином без належного розвитку окремих її елементів – господарських суб'єктів, регіонів і т. д. Та навпаки, розвинена держава створює умови для успішного функціонування своїх економічних агентів.

Конкурентоспроможність є набором економічних та суспільних інститутів, стратегій та факторів, які визначають рівень продуктивності країни. В свою чергу, рівень продуктивності впливає на сталість рівня добробуту економіки. Загалом, концепція конкурентоспроможності враховує статистичні та динамічні складові: продуктивність країни визначає її здатність підтримувати високий рівень доходів, але при цьому, є основною детермінантою доходності інвестицій, що є одним з ключових факторів впливу на потенціал росту економіки. Конкурентоспроможність також можливо трактувати із позиції розвитку галузей економіки, коли мова йде про можливість груп підприємств, що входять до галузі, виробляти конкурентоспроможну продукцію.

Конкурентоспроможність можна розглядати із двох позицій: абсолютна та відносна конкурентоспроможність. Абсолютна – це сукупність географічних та соціально-економічних характеристик, що створюють умови для формування на території економічних структур. Відносна – це конкурентоспроможність економіки регіону у порівнянні з регіонами того ж рівня адміністративно-територіальної ієрархії країни, або ж країни в цілому порівняно із іншими державами світу.

Зв'язок конкурентоспроможності та економічної безпеки на теоретичному рівні майже не розглядається. На нашу думку, ці два поняття взаємозалежні одне від одного.

Конкурентоспроможність є одним з елементів економічної безпеки. Так, якщо ефективно виробництво, фінансова діяльність, торгівля не забезпечені необхідним рівнем безпеки від конкурентів, вона не можуть вважатись конкурентоспроможними. Якщо немає такої високоякісної системи безпеки, ніякі конкурентні переваги не зможуть врятувати. Та, навпаки, якщо економічні суб'єкти та економіка в цілому не будуть володіти конкурентними перевагами, країна не зможе досягнути певного рівня економічної безпеки.

Економічна безпека – це стан держави, у якому вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки у сьогоденні та у майбутньому та у зростанні добробуту її мешканців [7, С.8]

На думку Я. Жаліло, економічна безпека – це здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на певному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізаційній дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [4, С.10-11]. До основних складових економічної безпеки він відносить потреби населення, протистояння загрозам та конкурентоспроможність національної економіки.

Ми погоджуємось з автором та вважаємо, що економічну безпеку можна трактувати як здатність національної економіки до ефективного та сталого розвитку шляхом збереження та розвитку конкурентних переваг та протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Таким чином, конкурентоспроможність тісно пов'язана із економічною безпекою та є невід'ємною її частиною.

Таблиця 1

Структура економічної безпеки

Елемент	Сутність елементу
1. Економічна незалежність	Не зважаючи на певну відносність поняття, відображає можливість контролю за національними ресурсами.
2. Стабільність та сталість	Захист власності, створення умов для підприємницької активності, стримування дестабілізуючих факторів (кримінальних структур, недопущення розривів між розподілом доходів)
3. Здатність до саморозвитку та прогресу	Створення клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, розвиток людського капіталу
4. Конкурентоспроможність	Досягнення конкурентних переваг, створення високої якості продукції, що дозволить конкурувати та гідно приймати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями

* Створено автором з використанням [1]

Щороку Всесвітнім економічним форумом проводиться оцінка конкурентоспроможності країн світу. При визначенні Глобального індексу конкурентоспроможності усі критерії поділено на три основні групи:

1. базові вимоги: державні та суспільні установи, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта;
2. підсилювачі ефективності: вища освіта та професійна підготовка, ефективність товарів та послуг, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічне забезпечення, розмір ринку;
3. фактори розвитку інноваційного потенціалу: рівень розвитку бізнесу та інноваційний потенціал.

Як правило, країни з більш високими показниками національної конкурентоспроможності забезпечують більш високий рівень добробуту своїх громадян. Бажано, щоб показники Індексу використовувались державами, які прагнуть до ліквідації перешкод на шляху економічного розвитку та конкурентоспроможності, як інструмент для аналізу проблемних моментів в їх економічній політиці і розробки стратегій по досягненню стійкого економічного прогресу.

Таблиця 2

Рейтинг конкурентоспроможності України за основними складовими у 2013 році

№	Показник	Рейтинг (місце серед 144 країн)	Бал (від 1 до 7)
1	<i>Загальний індекс конкурентоспроможності</i>	73	4,1
2	<i>Базові вимоги (40,0%)</i>	79	4,4
	• державні та суспільні установи	132	3,1
	• інфраструктура	65	4,1
	• макроекономічне середовище	90	4,4
	• здоров'я та початкова освіта	62	5,8
3	<i>Підсилювачі ефективності (50,0%)</i>	65	4,1
	• вища та професійна освіта	47	4,7
	• ефективність ринку товарів та послуг	117	3,8
	• ефективність ринку праці	62	4,4
	• розвиток фінансового ринку	114	3,5
	• технологічна готовність	81	3,6
	• розмір ринку	38	4,6
	<i>Інноваційний потенціал (10,0%)</i>	79	3,4
	• рівень розвитку бізнесу	91	3,7
	• інновації	71	3,2

* Складено автором на основі даних WEF [9]

Найбільш низький рейтинг у державних та суспільних установ (132 місце серед 144). Також міжнародні експерти відмітили низьку ефективність ринку товарів та послуг (117 місце), розвиток фінансового ринку (144 місце) та недостатній рівень розвитку бізнесу (91 місце). Найбільш проблематичними факторами для ведення бізнесу було визначено: доступ до фінансів (вага фактору 15,3 %), високий рівень корупції (вага 14 %), неефективна та непрозора податкова політика та податкові ставки (13,6% та 10,5 % відповідно). Вагомий «вклад» у низькі результати країни за легкістю ведення бізнесу зробили слабкий захист інвесторів (прав власності) та труднощі з отриманням дозволу на будівництво.

Загалом, не зважаючи на позитивну динаміку ІГК за останні три роки Україна так і не змогла досягнути свого максимуму 2005 року (64 місце) та у 2013 році вийшла на 73 місце (у порівнянні з 2012 роком – 82 місце). Показники якості вищої освіти та професійної підготовки, охорони здоров'я та початкової освіти, а також розмір ринку – це складові, за якими у країни все ще зберігаються конкурентні переваги.

У порівнянні з іншими країнами конкурентоспроможність України знаходиться на рівні таких країн як Словаччина та Румунія. Із найближчих сусідів ці країни мають найбільш близький результат до України у рейтингу 144 країн світу. Порівнянні із 12 країнами – новими членами ЄС – показує, що у рейтингу Україна має кращі показники, ніж середня оцінка за цими країнами, тільки за показником розміру ринку. Чотири роки тому Україна мала кращі оцінки і за інноваціями, але за чотири роки показала негативну

динаміку та втратила цю перевагу. Найбільше відставання відмічається за складовою технологічної готовності, і за порівнянням з докризовим періодом розрив збільшився, навіть не зважаючи на зростання оцінки України. Це свідчить про те, що східно-європейські сусіди розвивались технологічно швидше, ніж Україна [6, С.10].

Ще одним важливим фактором, який підриває економічну безпеку є високий рівень корупції. Так, за даними міжнародної організації Transparency International та її рейтингу «Глобальний барометр корупції 2013» [8], Україна потрапила у категорію країн, де тільки за півроку 2013 хабар давали від 30 до 39% громадян. Це один з найбільш високих показників не тільки серед європейських країн, але й у світі в цілому. Найбільш корумпованою, на думку Українців є судова система (21% респондентів давали хабар у суді). У світі за рейтингом хабарництва ця інституція займає четверте місце. При цьому, самі українці не вірять у можливість протистояння цьому явищу своїми силами та зусилля влади у цьому напрямку вважає неефективним. Найчастіше населення дає хабарі у правоохоронних органах, при отриманні медичних послуг та ц сфері освіти.

За даними консалтингової компанії Ernst & Young, 85% менеджерів України відзначають, що у країні не обійтись без хабаря. За рівнем корупції у бізнесі Україна займає третє місце у світі, перше у Словенії – 95%, на другому місці – Хорватія – 90%. Таким чином, ці держави за рівнем корумпованості знаходяться майже на одному рівні із Кенією (94%) та Нігерією (89%). Найменший рівень корупції у Швейцарії (10%).

Задля аналізу стадії розвитку конкурентоспроможності та її впливу на економічну безпеку, усі показники було об'єднано у три групи: загальноекономічна ситуація, зовнішньоекономічна ситуація, соціально-демографічна ситуація (табл. 3).

Таблиця 3

Складові конкурентоспроможності України

Група	Найменування показників	Рік		
		2011	2012	2013
1	2	3	4	5
Загальноекономічна ситуація	ВВП, млн. грн	1 302 079	1 411 238	1 454 931
	Капітальні інвестиції, млн. грн.	259932,3	263727,7	247891,6
	Обсяг державного фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.	149,2	244,3	*
Зовнішньоекономічна ситуація	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	49362,3	54462,4	58156,9
	Експорт товарів, млн. долл.	61950,2	63084,7	57433,3
	Імпорт товарів, млн. долл.	74714,4	76860,7	70039,8
	Зовнішній борг, млрд. долл.	126,2	135,0	142,5
Соціально-демографічна ситуація	Чисельність населення, млн. ос.			
	Середня заробітна платня, грн	2633	3025	3234
	Заборгованість по заробітній платі, млн. грн.	977,4	893,7	1019,4
	Рівень безробіття, %	7,2	7,5	7,9

- Складено автором на основі даних Державної служби статистики

Станом на 2013 рік рівень показників, що впливають на економічну безпеку значно погіршився: зменшується обсяг капітальних інвестицій, експорту та імпорту товарів, зростає зовнішній борг, заборгованість по заробітній платні перед населенням та рівень безробіття. Слід зазначити, що останній показник розраховувався як співвідношення кількості безробітних до економічно активного населення (за методологією МОТ), а не до загальної кількості трудових ресурсів, що значно зменшує значення його значення.

Що стосується інвестування, то їх рівень зростає, але недостатньо. У період з 2010 року в економіку було інвестовано в 11 разів менше, ніж до країн ЄС, в 2,5 рази менше, ніж у Китаї і навіть втричі менше ніж в Росії. Слід зазначити, що малий та середній бізнес може стати важливим та потужним акумулятором внутрішніх інвестицій. Яскравим прикладом є Туреччина, де його доля складає 95% економіки. До факторів, що перешкоджають довгостроковим капіталовкладенням є: корупція, зарегульованість ринку, зовнішній борг, залежність від зовнішніх ринків ціноутворення на товар, що імпортується; низький рівень довіри у фінансовому секторі; висока ринкова вартість кредитних ресурсів [5].

Що стосується інноваційної складової економічної безпеки, то, як вже зазначалось, згідно рейтингу Всесвітнього економічного форуму Україна відноситься до країн із середнім рівнем інноваційності. Але слід зауважити, що існує певна нерівномірність та дисбаланс у розвитку різних складових інноваційності та факторів підвищення економіки. Наприклад, все, що стосується людських ресурсів – рівня освіти, наявності кваліфікованих кадрів, ринку праці, освітньої та наукової інфраструктури – залишається на достатньо високому рівні. Але інституційна та організаційна складові, у тому числі. Залучення компаній до інноваційних процесів, або фінансування НІОКР з боку держави, конкурентність на внутрішньому ринку, мало сприяють перетворенню інновацій у масові. Таким чином, не зважаючи на те, що в країні є значний людський, інтелектуальний та творчий потенціал, цей потенціал практично істотно не впливає на економіку.

За той час, коли Україна коливалась між вибором тих або інших механізмів стимулювання інноваційних процесів, значно змінилась сама природа інноватики. Мова йде не тільки про побудову вдалої моделі взаємодії інтелектуального та реального секторів економіки, що дозволяє результатам наукових досліджень попадати на ринок та перетворюватись в новий продукт або технологію. Мова йде про суцільне проникнення інновацій на всі рівні та сфери людської діяльності, зміцненні інноваційних зв'язків між різними секторами промисловості, між економікою і соціумом, перетворення будь-якої діяльності в інноватику.

Наприклад, у Ізраїлі інноваційний бізнес стимулюється наданням фінансових грантів, податкових пільг і права на прискорену амортизацію. Розміри державного гранту розраховуються як частка у витратах на освоєння території під споруджувані виробничі будівлі та інвестиціях в основний капітал (включно з будівництвом і монтажем). Інноваційні підприємства також отримують податкові пільги на сім років, починаючи з першого року, коли підприємство отримує оподатковуваний дохід.

В Китаї держава стимулює участь фірм (незалежно від форм їх власності) у розвитку технопарків. Підприємства, що працюють в технопарку, платять податок на прибуток у розмірі 15% від встановленої ставки, а фірми, 70% продукції яких йде на експорт, - 10%. Новостворені підприємства звільняються від сплати податків на два роки з моменту реєстрації. Фірми звільняються від експортних податків при реалізації продукції на зовнішні ринки [3].

Підвищення рівня конкурентоспроможності та, як слідство, економічної безпеки, можливо за рахунок:

- створення прозорих умов для ефективного ведення бізнесу;
- удосконалення механізму стимулювання ефективного використання підприємствами приросту прибутку на закупівлю нових технологій та «ноу-хау» із високорозвинених країн;

- збереження та підвищення рівня людського капіталу;
- реалізації економічного потенціалу держави.

Висновки:

1. Конкуреноспроможність країни тісно пов'язана з поняттям «економічна безпека» і є його невід'ємною складовою. Усі складові можна розділити на три групи: внутрішньоекономічні, зовнішньоекономічні та соціально-демографічні. Всесвітній економічний форум при оцінці конкурентоспроможності держави використовує інші групи показників: базові вимоги, підсилювачі ефективності та інноваційний потенціал.

2. Серед слабких сторін конкурентоспроможності України, що негативно впливають на економічну безпеку можна визначити не тільки макроекономічні показники (високі кредитні ставки, зростаючий державний борг), але й слабка здатність до адаптації нових технологій, високий рівень корупції, низька якість суспільних інститутів та несприятлива підприємницька середовище. Тим не менше, Україна має усі можливості та потенціал для пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності.

Анотація

У статті проаналізовано рівень конкурентоспроможності національної економіки та її основні показники, оцінено вплив на сучасний стан економічної безпеки України.

Ключові слова. конкурентоспроможність, економічна безпека, складові, Індекс глобальної конкурентоспроможності, інвестиції, інновації.

Аннотация

В статье анализируется уровень конкурентоспособности национальной экономики и ее основные характеристики, влияние современного состояния экономической безопасности Украины.

Ключевые слова. конкурентоспособности, экономической безопасности, компоненты, индекс глобальной конкурентоспособности, инвестиции, инновации.

Summary

The article analyzes the level of competitiveness of the national economy and its basic characteristics, influence of the modern State of economic security of Ukraine.

Key words: competitiveness, economic security, the components, the index of global competitiveness, investment, innovation.

Список використаних джерел:

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. 1994. № 12. С. 4–13.
2. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : монографія / Л. Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – 275 с.
3. Возможен ли в Украине инновационный рост [Электронный ресурс]. – Режим доступа: gazeta.zn.ua/science/vozmozhen-li-v-ukraine-innovacionnyu-pryzhok-.html
4. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика / Ярослав Жаліло. – К. : НІСД, 2003. – 368 с.
5. Инвестиционный климат Украины 2014-2015 годов и ассоциация с ЕС: прогнозы экспертов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.prostobiz.ua/finansy/investment/stati/investitsionnyu_klimat_ukrainy_2014_15_godov_i_a_ssotsiatsiya_s_es_prognozy_ekspertov.
6. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування; кер. проекту В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
7. Украина в мире: обзор международных индексов 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.feg.org.ua/docs/ukraine_inthe_world_2013_rus_web.pdf.
8. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення :

монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. БІНЬКО. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

9. Global corruption barometer [Electronic source]. – Access mode: <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=ukraine>.

10. The Global Competitiveness Report 2010-2011 / World economic Forum [Electronic source]. – Access mode: www3.weforum.org/docs/-WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf.